

Naiset historian- kirjoittajina

Elina Katainen, Tiina Kinnunen, Eva Packalén ja Saara Tuomaala (toim.): Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa. SKS, Historiallisia Tutkimuksia 221: Jyväskylä 2005. 395 s.

■ Historiallisen ajattelun perinteen tutkimus on viime vuosikymmeninä laventunut niistä verraten ahtaista akateemisista puitteista, joissa sitä oli totuttu tarkastelemaan. Hyvä esimerkki tästä on kanadalaisen Daniel Woolfin jo parin vuosikymmenen mittainen työskentely varhaismodernin ajan englantilaisen historiallisen ajattelun parissa. Kahden

monografian ja lukuisien artikkelien pohjalta Woolf julkaisi hiljattain synteisin, jonka otsikko kertoo jo kosolti sen sisällöstä: *The social Circulation of the Past: English historical Culture in England, 1500–1730* (2003). Historialliseen kulttuuriin Woolf sisällyttää niin tekijät (mukaan lukien kustantajat) kuin lukijatkin.

Gender-tutkimus on nousut yhdeksi eniten viljellyistä sosiaalishistorian osa-alueista, ja historiallinen ajattelu on siinä ollut jokseenkin hyvin esillä. Mainitsen tässä vain Mary Spongbergin mielenkiintoisen teoksen *Writing Women's History since the Renaissance* (2002). Tähän perinteeseen liittyy myös arvioitavana oleva teos *Oma Pöytä*.

Kirjan toimittajat ovat laatineet laajahkon johdannon ”Naiset historiankirjoittajina”, jossa kirjan artikkelien esittelyn ohella tarkastellaan teemaa myös laajemmin ja alan ulkomaiseen tutkimukseen verraten. Pelkistäen sanoen johdannossa lähestytään aihepiiriä kahdesta näkövinkkelistä, toisaalta naisten lähtökohdista ja edellytyksistä kirjoittaa historiaa ja toisaalta tiedeyhteisön valmiuksista hyväksyä heidät jäsenikseen. Artikkelit on jäsennetty kronologiselle perustalle. Sisällöllisesti on ilmeisesti pyritty painottamaan kunkin ajan teeman näkökulmasta uusia elementtejä, sillä kaiken kattavaan esitykseen ei ole pyritty.

Sisällöllisiin ratkaisuihin ovat tietenkin vaikuttaneet myös kirjoittajakunnan koostumus ja tutkimusintressit, sillä itselleen ihan uudesta aiheesta harva kirjoittaja on lähtenyt

artikkeliaan laatimaan. Kirjoittajista (11) kaksi on dosentteja, neljä tohtoreita ja viisi maistereita. Joukko on siis kvalifioitunut ja tutkimuksissaan siinä määrin eri suuntiin kulkevia, että olisi turha odottaa yhtenäistä näkemystä kirjan teeman keskeisistä lähtökohdista. Ja hyvä niin. Ajatellen ylipäätään artikkelien teoreettisen otteen tasoa kirjo on laaja. Seuraavassa kommentoin artikkeleita pitäytyen suurin piirtein jäsennyksen mukaisessa järjestyksessä ja koukaten tarpeen tullen johdantoon. Poikkeuksen muodostaa temaattisesti laajin osio, artikkelit jotka valloittavat naistohtorien uraa; kommentoin niitä yhdessä.

Kirjan aikajänteen alkukohdina on 1800-luvun ensi puolisko. Sitä valottaa Eva Packalénin artikkeli, joka keskittyy Sara Wackliniin ja Fredrika Runebergiin. Ehkäpä tuosta keskittymisestä johtuen Packalén on katsonut tarpeelliseksi laatia erillisen tietoisuusranskankielisestä historiakirjallisuudesta Suomen kartanokirjastoissa. Sen olisi huoletti voinut yhdistää varsinaiseen artikkeliin. Kartanokirjallisuuden esittely olisi voinut myös toimia hyvänä jatkuvuuden osoittimena. Mainitsin edellä Mary Spongbergin teoksen, jonka myös *Oman Pöydän* toimittajat tuntevat, esimerkkinä pittemmästä aikaperspektiivistä. Johdannossa olisi ehkä ollut syytä korostaa vahvemmin sitä, että kirjan aikarajaus – 1800-luvun alusta – on pragmaattinen ratkaisu eikä suinkaan ’substanssin’ sanelema. Naisten aktiviteetit historian alalla eivät toki Suomessakaan rajoitu kahden vuosisadan puitteisiin.

Johdannon laatijoiden korostama aikajakso Ranskan vallankumouksesta Wienin kongressiin merkitsi paitsi naisten kohdalla myös ylipäättään murrosta euroopalaisten ihmisten historiatietoisuudessa.

1800-luvun jälkipuolelle ja seuraavan vuosisadan alkuun keskittyy kolme artikkelia. Kirsti Salmi-Niklanderin essee *Käsin kirjoitettua* on mielenkiintoinen luotaus muutaman historiaa opiskelleen naisen tunnoista ja yhteistoiminnasta. Jäin pohtimaan, saiko Tekla Hultin todella paikan itse salliin pappissäädyn istuntoon 1888 nimenomaan käsinkirjoitetun *Lyran*-lehden referenttinä. Ensimmäisestä suomenkielisestä naiskirjailijasta Theodolinda Hanssonista on lyhyt ja irralliseksi jäävä tietoisku (Marjaliisa Hentilä). Perusteellinen on sensijaan Minna Hagnerin artikkeli historiallisen ajattelun luonteesta porvarillisen naisliikkeen piirissä. Helena Westermarckin arjen historiaa painottavasta ajattelusta tuli läheisenä vertailukohtana mieleeni hänen veljensä Edvardin ajattelu. Edvard harkitsi hetken aikaa väitöskirjan laatimista Rankan 'kolmannesta säädystä' mutta tutustuminen Darwinin innoittamaan englantilaiseen empiiriseen filosofiaan käänsi hänen intressiensä suuntaa. Tunnettu on hänen muistelmissaan esittämänsä luonnehdinta saksalaisesta idealistisesta filosofiasta, joka sävytti pitkään voimallisesti myös suomalaista historiantutkimusta. Westermarck kertoo, että oli kerran Marokossa ylitämässä hevosella jokea ja kuvitteli sitä syväksi. Itse asiassa vettä oli kuitenkin vähän. Sa-

maa voi hänen mukaansa sanoa mainitusta filosofiasta – odotukset eivät toteudu.

Riitta Oittisen artikkeli Tyyne Tuuliosta historian populaarisattorina on hyvin kirjoitettu ja tutkimuksellisesti ansioikas. Samaa on sanottava Marjaliisa Hentilän artikkelista, jossa hän tarkastelee kahta työväenliikkeen näkyvillä paikoilla toiminutta naista Martta Salmela-Järvistä ja Sylvi Kyllikki Kilpeä historian tekijöinä ja kirjoittajina ja jossa tarkastellaan myös järjestäytyneen työläisnaisten liikkeen suhdetta porvarilliseen naisliikkeeseen. Tyyne Tuulion ajattelu ja toiminta liikkui parhaasta näiden liikkeiden edustamien katsojien välimaastossa. Aktiivinen järjestönainen hän ei ollut lainkaan.

Temaattisesti laajimman osion kirjassa muodostavat historian alalta väitöskirjan laiteiden naisten elämäkerrat Tekla Hultinista Maija Rajaiseen; kirjasta ei ilmene, moniko heistä osallistui promootioon ja hankki tohtorin arvon. Tekla Hultin siirtyi pian väitöskirjan valmistumisen jälkeen Tilastollisen päätoimiston palvelukseen eikä jatkanut akateemisella uralla. Lieneekö tämä seikka ollut syynä siihen, että hänen elämäkertansa (Elina Katainen) on kovin niukka. Muut kuusi elämäkertaa ovat huomattavasti perusteellisempia ja historiografista perinnettä ajatellen otteeltaan tuoreita. Kirjoittajat ovat pyrkineet löytämään kohteensa 'oman äänen', etsiytyneet päiväkirjojen ja kirjeiden äärelle. Alma Söderhjelm (Marja Engman) aurasi naisille akateemista uraa hankkimalla 'vapautuksen su-

kupuoilestaan' ja saaden nimityksen niin dosentiksi kuin professoriksi. Hänen laaja kirjallinen tuotantonsa ulottuu myös historiantutkimuksen ulkopuolelle. Liisi Karttunen (Kaisa Tuunainen), Roomassa pitkään tutkimusta harjoittanut ja ansiotyössä ollut Antonio Possevinosta väitellyt nainen, kuului Henry Biaudetin tutkimusryhmään ja myös jäi tavaltaan tämän varjoon. Lolo Kruusius-Ahrenberg (Marja Engman) loi ensimmäisenä naisena historian alalla akateemisen uran niin tutkijana kuin tiedeyhteisön aktiivisena jäsenenä, kun taas Otavalan peltavanviljely- ja kehruukoulun historiasta väitelleen Katri Laienen (Tiina Kinnunen) ura suuntautui muualle. Mervi Kaarnisen laatima Sisko Vilkan elämäkerta on joka suhteessa nautittava essee, jossa seurataan aviopuolison ja äidin ponnistelua väitöskirjan laatimiseksi. Maija Rajainen (Elina Katainen), joka väitteli huhtikuussa 1940 Vanhan Suomen kouluista, poikkesi taustaltaan edellä mainituista naisista siinä, että hän oli lähtöisin työläiskodista. Rajaisen väitöskirja valmistui oppikoulun opettajan tehtävän ohella. Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että Rajainen harjoitti arkistotutkimuksia myös Neuvostoliiton arkistoissa.

Kaikissa elämäkerroissa on noudateltu yhtenäisiä jäsenyysperusteita, ja hyvä kokonaiskuva varhaisten akateemisten naisten urasta on esitetty johdannossa. Olisi kuitenkin ollut hyvä ottaa selkeämmin vertauskohdaksi ajan miesten uran lähtökohtia. Viittaaan vain muutamaan näkökohtaan.

Moni elämäkerran kirjoittaja, ehkäpä perusteellisimmin Mervi Kaarninen, pohtii erityisesti Suomen historian tutkimuksessa näyttäytyneen 'temaattisen kaanonin' vaikutusta naisten tutkimusintresseihin, jotka osuivat monesti kaanonin ulkopuolelle. Samaa teemaa valotetaan myös johdannossa. Historiografisessa tutkimuksessa on jo aiemminkin osoitettu, miten vankasti 'kansakunnan rakentaminen' tutkimukseen on vaikuttanut. Temaattinen aspekti on varmasti ollut osatekijänä vaikeuttamassa naistutkijoiden uraa. Mutta on syytä pitää mielessä, että temaattiset 'epäilykset' kohdistuivat molempien sukupuolien edustajiin. Akateeminen tutkimusta suuntaava ja kontrolloiva eliitti oli aina viime vuosisadan loppupuolelle asti varsin suppea piiri. Paitsi temaattista aspektia naisten etenemistä ovat johdannon kirjoittajien mukaan vaikeuttaneet yleiset ennakkoluulot 'kynäileviä naisia' kohtaan. Niitä on varmasti ollut, kuten elämäkertoista ilmenee, jos kohta niiden vaikutuksen täsmällinen osoittaminen on äärimmäisen vaikeaa. Tekisi mieli tässäkin suhteessa yleistää ja todeta, että suppea ja pitkälti autonominen asiantuntijaorganisaatio on jo luonteensa vuoksi ennakkoluuloinen pyrkien torjumaan 'uhat', riippumatta siitä, mistä suunnasta ne tulevat.

Varhaiset naistohtorit olivat naimattomia eli he eivät joutuneet kohtaamaan perheenhoidon ja tutkimustyön välistä ristiriitaa. Myöhemmin se on ilman muuta vaikeuttanut etenemistä tutkijanuralla, kuten *Oma pöytä* tuo hyvin esille –

otsikko kertoo yhden asian puolesta, vaikeudesta saada tutkimukseen tarvittava työtila. Toisaalta on hyvä muistaa, että mahdollisuus saada jokseenkin kattava tutkimusrahoitus väitöskirjan laatimista varten avautui oikeastaan vasta 1960-luvulla. Tämä merkitsi sitä, että aiemmin joutui myös pääosa miehistä työstämään väitöskirjansa ja muun tutkimuksensa ansiotyön ohella – ja raivamaan kotona pöytätilaa. Ansiotyö ja tutkimus eivät näet kohdanneet läheskään aina. Ehkäpä parhaiten ne kohtasivat arkistolaitoksen piirissä työskentelevillä. Tarinan mukaan Kauko Pirinen nosti Valtionarkistossa virka-ajan päätyttyä talon työt hyllyyn ja otti esille tutkimusaineistonsa. Päivälle taisi niin menetellen venähtää mitään aikaa tavalla.

Toisen maailmansodan jälkeistä aikaa valottaa kolme artikkelia. Mervi Kaarninen kirjoittaa historian naistohtoreista 1940–70. Lukija jää pohtimaan, eikö ainakin volyyymikehitystä olisi ollut syytä seurata nykypäiviin saakka. Kautta aikain dramaattisimmat muutoksethan tässä suhteessa ovat tapahtuneet viimeisten kymmenen vuoden kuluessa. Kotatietojen mukaan Suomessa valmistui 1995 kaikkiaan 765 tohtoria, ja 2004 luku oli jo 1 399. Kyseisenä aikana kohosi naisten suhteellinen osuus 37 %:sta 45 %:iin. Kehitys on historiasa ollut volyyymien osalta samansuuntainen. Seitsemällä humanistiseen tiedekuntaan kuuluvalla historian laitoksella tarkastettiin 1995–2004 laitojen kotisivujen mukaan yhteensä 153 väitöskirjaa. Naisten osuus väittelijöistä (22 %)

jää kuitenkin kauas kaikkien tieteenalojen luvuista.

Perussyynä ajalliseen rajoittumiseen lienee ollut se, että Kaarninen tarkastelee käsittelemänsä aikajakson puitteissa nimenomaan 'substanssia' eli naistutkijain tieteellistä ja laajemmin akateemista uraa. Elina Kataisen artikkelissa tarkastellaan naishistorian tutkimusta ja opetusta 1970–1980-luvulla ja Saara Tuomaalan naishistorian suuntaviivoja viime vuosikymmeninä. Kaikkiaan on tämän jakson anti aiempaan verraten huomattavasti ohuempi, mikä johtuu ehkä siitä, että kirjoittajien omat tutkimusintressit eivät ole liikkuneet sen puitteissa. Joka tapauksessa *Oma pöytä* on kaikkienensa mainio avaus, josta on hyvää jatkaa.

Antero Heikkinen